

РАЗДЗЕЛ 3

Тыпалогія публіцыстычных жанраў

Ольга Бикова

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка**(Україна)***СОЦІАЛЬНИЙ РЕПОРТАЖ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАННЯХ: ТЕМАТИЧНА ПАЛІТРА ТА ПРОБЛЕМАТИКА**

Процеси, які сьогодні відбуваються у сфері соціальних комунікацій, позначаються на інформаційному наповненні вітчизняних друкованих медіа. Відповідно змінюється тематика та проблематика матеріалів.

Тематика матеріалу дуже важлива, оскільки певні теми можуть впливати на ефективність спілкування з читацькою аудиторією. Як зазначає В. Іванов, «тематична палітра газети завжди вважалась найважливішою складовою частиною формули видання, на яку перш за все звертається увага при виникненні нової газети, а також при будь-яких великих змінах у виданні» [2, с. 3]. В. Різун наголошує, що ефективність функціонування газети, зокрема, визначається її тематичною моделлю, стабільністю рубрик [4, с. 22].

Масмедіа відіграють провідну роль у становленні громадської думки, впливають на формування світогляду й поведінки суспільства. Впливаючи на свідомість людини, вони спонукають її до соціальної активності, змінюють її суспільну та виробничу діяльність. Тому одним із основних завдань, яке постає перед сучасними засобами масової інформації, є визначення і висвітлення соціальних проблем, адже саме призначення масмедіа – ставати на боці людських інтересів, роз'яснювати про права та обов'язки кожного громадянина. Особливо важливо висвітлювати соціальну тематику у перехідний період, коли нелегкі процеси утвердження ринкових реформ впливають не лише на соціальні почуття груп населення, а й позначаються на долі кожної людини.

Журналісти висвітлюють соціальну тематику у різних жанрових групах. Найчастіше – в аналітичних жанрах, оскільки ширше можна подати фактичний матеріал, глибше дослідити життєво важливі явища, але досить часто при висвітленні проблем соціального захисту населення журналісти вдаються до репортажу, оскільки його жанрова специфіка дозволяє ефективно показати такі соціальні проблеми й «хвороби» су-

спільства, як: становище різних потенційно вразливих соціальних груп, дотримання прав людини, якість освіти й медичного обслуговування, погіршення екологічної обстановки тощо.

Сучасний медійний репортаж завжди повинен відповідати запитам читача, його життєвим і професійним потребам. Саме тому репортажі у сучасних вітчизняних виданнях широко й систематично охоплюють різні сторони суспільного життя.

У радянській пресі такі суспільно важливі і безперечно актуальні для життя проблеми як алкоголізм, наркоманія, проституція довгий час практично замовчувалися, адже такі «суспільні хвороби» не вписувалися у створену партійними ідеологами ідеалістичну картину суспільних відносин в СРСР, різко контрастували з суспільним портретом «справжньої радянської людини».

Активно репортаж на соціальну тематику почав розвиватися наприкінці 80-х років ХХ ст., у період горбачовської «перебудови». Саме тоді М. Горбачов висунув два лозунги: «гласність» і «демократія», які суттєво вплинули на подальший розвиток суспільних процесів. Після впровадження гласності, засоби масової інформації отримали доступ до заборонених раніше тем, з'явився плюралізм думок, почали ламатися стереотипи, відомі факти та процеси отримали нову інтерпретацію.

У 1985–1986 рр., з початком перебудови та гласності, хворобливі явища у житті суспільства поступово почали обговорюватися друкованими масмедіа. Читачі періодики стали дізнаватися про те, що і наркоманія, і алкоголізм, і проституція доволі поширені явища в СРСР. Саме в часи перебудови на шпальтах республіканських газет та журналів почали з'являтися матеріали і про інші вади в житті радянського суспільства – вияви бездуховності, халатності та черствості серед населення, екологічні проблеми тощо. Усі ці вади преса гнівно засуджувала.

Матеріали в радянській періодиці про соціальні проблеми людей з'являлися і раніше, проте вони розглядалися не як соціальне явище, а як окремі прикрі випадки, «ганебні пережитки буржуазного минулого». Взагалі, «перебудова і гласність поклали край ситуації, коли назрілі соціальні проблеми неофіційно вважалися «забороненою зоною» для журналістів... Тепер же журналісти поступово стали виходити на суспільно значущі узагальнення і висновки, привертаючи увагу громадськості до потреби комплексного вирішення усіх назрілих проблем» [3, с. 426].

Радянська преса займалася пропагандою соціальних, загальнолюдських цінностей як передумовою успішного вирішення завдань, які ставила перед собою правляча комуністична партія. Так, Генеральний

секретар КПРС М. Горбачов у сваёму выступі окресліў такі ціннісны орыентиры радянскай перыодыкі: «Йдзецца про прості речі: про совість, порядність, сумлінність, про відповідальність, товаристськість, повагу до людини, піклування про неї... Ми повертаємося до вихідних цінностей Жовтня, які висунула революція більш як 70 років тому» [1, с. 1]. У репортажах на соціальні теми проводилася пропаганда «гуманістичних цінностей соціалізму»: тривало невтомне вихваляння радянського суспільства, яке досягло у своєму розвитку чималих здобутків, у свідомості людей формувалася принцип колективізму – постійно наголошувалося на тому, що у колективі потрібно поважати один одного, усвідомлювати важливість досягнення загальної мети, підтримувати один одного та турбуватися про товариша: «Хотите открою свой самый большой секрет? – понижает голос Ласло Бохунишки. – На фабрике уже есть человек гораздо сильнее меня в производственных делах – главный инженер. А главный бухгалтер сильнее меня в финансах, главный технолог – в технологии. Каждый из них знает свое дело лучше меня. Стоит ли подстегивать их руководящими указаниями, сковывать инициативу излишней опекой? Самое большое, что я позволяю себе, – это дать совет. При непременно условии: ему не обязательно следовать. Ответственность каждый должен нести сам, с этим у нас строго» (Известия. – 1983. – 10 января).

Репортаж на соціальні теми у період «перебудови» відіграв важливу роль у звільненні громадської думки, у підготовці масової свідомості до зречення застарілих догм і сприйнятті нових цінностей.

Нового звучання соціальний репортаж набув із 1991 року, коли Україна стала незалежною державою. У друкованих медіа 1991 року ще можна побачити відголоски колишніх комунікаційних моделей: заклики і лозунги, замовчування справжніх причин виникнення соціальних проблем. Економічна криза 90-х років негативно вплинула на рівень життя та на соціальну структуру суспільства. Після лібералізації цін 1992 р. основна маса населення опинилася за межею бідності. Економічні та соціальні негаразди позначилися і на тематиці репортажів – в період соціальної поляризації, інфляції та безробіття основними проблемами, які висвітлюють репортери, стають бідність, соціальна незахищеність населення. Соціальні репортажі мають проблемний та інформаційний характер, причини та вирішення проблем вбачаються на політичному та структурному рівнях.

До 1999 р. пресові репортажі якісно та кількісно змінюються: збільшується частка соціальних проблем, які висвітлюються масмедіа. У цей період зростає кількість превентивних матеріалів, заклади соціального

захисту населення показані як більш зрілі, професійні та здатні підтримати незахищені верстви населення.

Сучасні репортажі на соціальну тематику мають свої особливості. Нами був проведений моніторинг публікацій у жанрі соціального репортажу у всеукраїнських періодичних виданнях («День», «Україна молода», «Експрес», «Український тиждень», «Інформатор», «Post-Поступ»). За період 2000–2012 рр. загалом у досліджених нами друкованих медіа було опубліковано 145 репортажів на соціальну тематику: 78 – у газеті «Експрес», 17 – у «Дні», 28 – в «Україні молодій», 10 – в журналі «Український тиждень», 12 – у газеті «Post-Поступ».

У результаті дослідження цих текстів було виявлено, що пріоритетними мікротемами сучасних соціальних репортажів є: життя соціально незахищених верств населення: безробітних, мігрантів, дітей-сиріт, людей з обмеженими можливостями, пенсіонерів, багатодітних сімей – приблизно 26 % («Навіть електрика нам не потрібна» (Експрес. – 2009. – 18–25 червня), «А далі – тиша» (Україна молода. – 2000. – 27 липня), «За кулісами безробіття» (Інформатор. – 2008. – 23–29 грудня), «Шукаю роботу!» (Інформатор. – 2008. – 9–15 грудня), «На дні» (Інформатор. – 2008. – 7–13 жовтня), «Не дай вам Боже!» (Експрес. – 2010. – 8–15 липня), «Народжений у комі» (Експрес. – 2006. – 5–12 жовтня), «Особливі театри для особливих дітей» (День. – 2007. – 23 жовтня); девіантна поведінка людей – приблизно 21 %: алкоголізм («Сезон полювання на «білочку» (Інформатор. – 2009. – 2–8 березня), наркоманія («Ліки від залежності» (Український тиждень. – 2009. – 23–29 січня), проституція («Школа гейш». – Post-Поступ. – 2007. – 19–26 січня), «Глухонігий секс у місті Чернівцях». – Post-Поступ. – 2007. – 29 грудня – 12 січня), «Дорогою червоних ліхтарів» (Україна молода. – 2004. – 29 квітня); доступність і якість діяльності виховних і освітніх установ – приблизно 13 %: («Жнива перед звільненням» (Україна молода. – 2009. – 29 липня), «Острів довічної смерті» (Інформатор. – 2008. – 21–27 жовтня), «Відкрита зона» (Експрес. – 2006. – 8–9 вересня), «Коли тюрма – рідний дім» (Експрес. – 2007. – 8–15 лютого); екологічна й природоохоронна діяльність – приблизно 5 %: форми й досвід діяльності громадських екологічних організацій, екологічні проблеми регіонів («Вектор» безпеки» (Україна молода. – 2011. – 7–8 жовтня), «Сосни диміли» (Україна молода. – 2010. – 10 серпня); пропаганда здорового способу життя – приблизно 35 %: популяризація масового спорту й фізкультурного руху («За два кроки до неба» (Експрес. – 2003. – 28 серпня – 4 вересня), «Автопробіг проти роздоріжжя» (Україна молода. – 2004. – 24 грудня),

роль спорту у вихованні («*Лицарі Бога*» (Експрес. – 2006. – 9–10 грудня), нетрадиційні методики лікування («*Спільний патруль*» (Україна молоді. – 2009. – 30 травня).

Дослідження проблематики соціальних репортажів показало, що у більшості публікацій присутнє висвітлення проблем. Самі проблеми в соціальних репортажах певною мірою «стратифікуються». Наприклад, в категорії «незахищені верстви населення» часто фігурують пенсіонери та люди з обмеженими можливостями. Якщо мова йде про девіантну поведінку людей, то найчастіше описується життя алкоголіків та наркоманів. Якщо темою репортажу є проблеми дитинства, то найчастіше об'єктами публікацій стають діти-сироти, в молодіжній тематиці – деліквентні підлітки. В репортажах про наркоманію, охорону дитинства розповідається про особливості роботи відповідних закладів, реабілітаційних центрів, соціальних служб.

Демонстрація індивідуальної природи соціальної проблеми характерна для проблем наркоманії та алкоголізму: «Саме «зелений змії» часто стає причиною того, що люди опиняються на вулиці. «Був у нас випадок, коли безпритульним став... історик, доктор наук, – продовжує пан Олександр. – Григорій працював викладачем, був одружений, мав дитину. Але проблеми з алкоголем довели до того, що дружина його покинула. Згодом через ті ж проблеми чоловік втратив роботу. А вже потім опинився на вулиці...» (Україна молоді. – 2011. – 27 жовтня), причини порушення прав дитини репортери найчастіше шукають в недоопрацюванні того чи іншого закладу та в людській байдужості: «... Хлопець плакав та замикався в собі, коли йому здавалося, що хтось недобррозичливо подивився. Ще б пак, адже вуличники допекли своїми насмішками. «Неповноцінний», «безперспективний», «бракований», «рослина»... Чого тільки не чув він на свою адрес!у» (Експрес. – 2007. – 27 червня – 5 липня). Шляхи вирішення, наприклад, проблеми наркоманії, показані виключно на інституціональному рівні, розраховуючи на допомогу реабілітаційних центрів: «Заїжджаємо до двору сільської лікарні в селі Руновщина. Саме тут у невеликій прибудові працює досить відомий в Україні реабілітаційний центр. Проста дерев'яна підлога, олійна фарба, запашний дух квашеної капусти – чимось нагадує сільську школу, якою її любили показувати в давніх радянських фільмах... Аж ось до нас підходять пацієнти. Їх близько десяти. Тут представники буквально всіх верств і професій – від дочки великого бізнесмена з Заходу України до простих хлопців-робітників, що називається, «з району». Декілька одразу просять їх не фотографувати...» (Український тиждень. – 2009. – 23–29 січня).

Отже, сучасні пресові репортажі на соціальну тематику сприяють вирішенню проблем у суспільстві, допомагають людям приймати компетентні рішення на основі достовірної оперативної інформації, формують громадську думку, виконують функцію соціальної критики й контролю, а також є інструментом діалогу між різними соціальними групами.

Літэратура

1. Горбачов, М. Перебудова – робітничому класу, робітничий клас – перебудові / М. Горбачов // Вільна Україна. – 1989. – 17 лютого. – С. 1–2.
2. Іванов, В. Шляхи підвищення популярності періодичних видань / В. Іванов – К. : Центр Вільної Преси, 1998. – 40 с.
3. Костишева, С. Роль друкованих засобів масової інформації України у здійсненні соціально-економічних перетворень в умовах перебудови / С. Костишева // Історія України другої половини XX – початку XXI ст. – С. 416–430.
4. Різун, В. Методи наукових досліджень в журналістиці : навч. посіб. / В. Різун, Т. Скотникова – К. : ВПЦ «Київський університет», 2005. – 104 с.